

А. М. МЕЛЬНИКАВА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

МАРАЛЬНЫЯ МАКСІМЫ МАРЫІ ВАЙЦЯШОНАК

У артыкуле асэнсоўваецца маральны патэнцыял твораў Марыі Вайцяшонак. Указваецца, што пісьменніца імкнецца актуалізаваць такія паняцці, як *дом*, *сям’я*, *каханне*, *любоў*. Гераіню Марыі Вайцяшонак вылучае арганічная ўнутраная гармонія і глыбокае сардэчнае сузіранне, натуральнае спавяданне хрысціянскіх каштоўнасцей. Пісьменніцы дадзена асаблівая здольнасць адчування, перажывання Быцця ў яго сапраўднасці.

Сёння адным з самых актуальных у гуманітарнай сферы з’яўляецца вывучэнне аксіялагічнай праблематыкі – пэўнай сістэмы каштоўнасцей, светапоглядных і маральна-этычных арыенціраў. У гэтым плане надзвычай удзячная глеба – творы Марыі Вайцяшонак. Пісьменніца – аўтар кнігі нарысаў “Сярод блізкіх людзей”, зборнікаў прозы “Жанчына перад люстэркам”, “Сад нявіннасці”, “Кола”, “Альбом для цёткі Марылі”, кнігі для дзяцей “Каму расказваюць казкі на два вушкі”, зборнікаў вершаў “Серпень”, “Асадніца”, “Сонцаварот”, “Гняздо агню”, “Тварам да зімы”. Творы Марыі Вайцяшонак прыкметна вылучаюцца на фоне сучаснай беларускай літаратуры. Ім уласціва адкрытасць, шчырасць, сцвярджэнне маральна-этычных максім, якія ў штодзённым мітуслівым жыцці часта адыходзяць на другі план, але якія з’яўляюцца базавымі, асноўнымі.

Словы Марыі Вайцяшонак: “У яе толькі вась гэты кавалак зямлі пад нагамі, яго трэба ўрабляць, як сад у вёсцы” [1, с. 174] – жыццёвае і творчае крэда пісьменніцы. “Урабляць” – значыць упрыгожваць, рабіць лепшай як тую жыццёвую прастору, у якой існуеш, так і ачалавечваць свет, людзей. Прыгадваюцца вядомыя словы Вальтэра: “Будзем садзіць сад”. Нездарма адно з апавяданняў пісьменніцы мае назву “Рэлігія саду”: “Я бачу работу, чую яе, мяне амаль клічуць да сябе – голас саду, ен патрабавальны. І калі што не ў парадку, у мяне ў самой збіваецца пульс. Сад квітнее. Сад пануе – я слугую яму” [2, с. 323]. У апавяданні “Дом вокнамі ў сад” сустракаем такія высновы: “Трэба жыць, трэба зрушыць ейны “каўчэг” пасярод маркотнага разводдзя бульбоўніка, уратаваць кожную зёлку, салодкую яблыню дзеля Спаса, кожны зярнюк заводнай кветкі. Хіба не чулі, што Бог пасе коней апакаліпсіса там, дзе раскашуе дзікая трава...” [1, с. 171].

Свет для пісьменніцы – Дом Госпада, адсюль і адпаведная этыка паводзін. Гераіня М. Вайцяшонак не толькі ўпарадкавала ўласны дом, яна імкнецца ўпарадкаваць свет вакол сябе: “Сёстры будавалі дом самі, адрамантаваўшы старую сялянскую хату, і пільна вартавалі ўсіх, хто сяліўся побач: ластаўчына гняздо, шпакоў, нават злодзейку сароку на дзічцы. І кветкі, тут кожная кветка дабывала да пары, красавала на сваім карані, спяліла семя” (“Ханна Мурза”) [1, с. 119]. Вобраз Саду – скразны ў творах пісьменніцы. Сад – сімвал упарадкаванасці, апрацаванасці, уладкаванасці прасторы, своеасаблівага мадэля Сусвету. Дз. Ліхачоў пісаў: “Сад – аналаг Бібліі, таму што і сам Сусвет – гэта матэрыялізаваная Біблія” [3, с. 19].

Адсюль вынікае і імкненне пісьменніцы вярнуць каштоўнасць такім паняццям, як *дом*, *сям’я*. У Марыі Вайцяшонак *Дом* – з вялікай літары. Пісьменніца па-філасофску глыбока і разам з тым дакладна называе дом “Храмам Быцця”. Таму ў яе такая колькасць апавяданняў, дзе ў назве гучыць слова *дом*: “Купіць дом у Італіі”, “Дом вокнамі ў сад”, “Дом на захадзе дня”, “Дом над лесам”. Дом – цяпло, абарона, утульнасць, еднасць, крэўнасць. Гаспадыню ж дому пісьменніца называе “служыцелькай свайго Храму Быцця”.

Гераіня М. Вайцяшонак адчувае глыбокую ўкарэненасць ў роднае: “Гэтыя твары... Па іх я жыла, як па аракуле, і далёка адсюль вызначала сваіх прыяцеляў, сяброў па родных позірках, і давярала толькі падабенству. Лавіла па свеце інтанацыю іхніх галасоў і толькі тады адзывалася” (“Мы з аднаго поля”) [1, с. 30]. Письменніца пераконвае, як важна захоўваць сваё, роднае, інакш – страта сябе, сваёй сутнасці: “Свет вельмі вялікі, жыццё ўтрапёна кароткае, навошта прывучацца да чужога дому, навошта спробы палюбіць яго” [1, с. 31–32]. Адсюль і стаўленне письменніцы да мовы, да стагоддзямі ўсталяваных звычайў, якія з’яўляюцца нашым абярогам. Без іх мы, па словах М. Вайцяшонак, “нічым не захінёныя, не абароненыя...” (“Чорны саган”) [1, с. 210]. Паказальная назва аднаго з апавяданняў – “Знакі на далонях”. Гэта знакі крэўнасці, роднасці.

Письменніца дадзена асабліва здольнасць адчуваць быццё ў яго сапраўднасці: “Толькі быццам дазволена табе выпадкова пачуць шчырую гаворку паміж небам і зямлёю” [1, с. 142]. Адсюль і боль ад вынішчэння жывога: “Усюды, як на тое, дурныя знакі нічогага чалавека, быццам ён, гэты чалавек, і не тутэйшы, і наогул – не жылец” (“Ханна Мурза”) [1, с. 122]. Таму гераіня Марыі Вайцяшонак такая чуйная да ўсяго, найперш безабаронных, ці то да сіратаў, ці то да жывёл, птушак (“Ханна Мурза”, “Коні”).

Сваімі творамі письменніца пасылае ў свет імпульсы сапраўднага быцця, радасці няспешнага быцця: “Цяпер я вылечылася ад пуду, чым бы ні займалася: я гутаю каву, я “выхоўваю сад” <...>. Я распальваю камін – робіш работу, быццам чытаеш вершы. Кожны мой рух адбіваецца ў вечнасці, бы ў люстэрках. Нічога тут не губляецца – ты цяпер звычайная служыцелька свайго Храму Быцця, Дрэва, Каменя” [1, с. 135–136]. “Супасці з мясцовасцю”, засяродзіцца, прачуць вакольнае, цяперашняе. Менавіта ў спакоі, цішы і спасцігаецца Сапраўднае. Толькі засяродзіўшыся, адасобіўшыся ад выпадковага, магчыма адчуць адчуць паўнату быцця.

Гераіню Марыі Вайцяшонак вылучае арганічная ўнутраная гармонія і глыбокае сардэчнае сузіранне. Письменніца адмаўляецца прымаць каштоўнасці спажывецкага свету, прымаць яго тэмп, логіку і танальнасць. З інтэрв’ю з письменніцай: “Я не магу прыняць жыццё такім, якое яно ёсць, – хаатычным, бы ў непрытомнасці, жорсткім. Я ўвесь час супраціўляюся гэтаму, хаджу ўборкі, каб выляпіць жыццё, згоднае са сваім тэмпераментам і густам. Сапраўды, я, пэўна, замнога творчасці і энергіі ўкладваю ў сваё жыццё, каб вакол мяне атрымаўся круг чыстай вады...” [4, с. 88]. Гераіня М. Вайцяшонак імкнецца не расстраціць сябе на дробязнае, мітуслівае, захаваць у сабе сутнаснае, імкнецца супрацьстаяць знешнім абставінам.

Адсюль пастаянны зварот письменніцы да лёсу вяскоўцаў, асабліва жанчын, чыё жыццё бачыцца письменніцы як *жыцце*, як толькі адно сапраўднае: “Кожны гук размеркаваны, усё па сваім часе – па сонцы, па зорах, па месяцы. Штодзённае покрыва расхінецца, і мне пакажацца іхняе нібыта марнае жыццё жыціем” [5, с. 28]. Таму так пільна яна ўглядаецца ў вясковыя лёсы, твары, жыцці (апавяданні “Ад халоднага боку сонца”, “Каціўся пярсцёнак”, “Сухія навальніцы”, “Сад нявіннасці”, “Мы з аднаго поля”, “Кола”, “Знакі на далоні”, “Я сядзела насупраць...”, “Свет вячэрні”, “Чорны саган”, “Паядынак”, “Месячная камяя”). Успрымае вяскоўцаў дэміургамі: “Мне дык і Рыгор з Агатай, і тая Манька, злосніца Стасіна, сядзелі недзе незадалёка ад самога Бога, таксама, можна сказаць, стварыўшы й зямлю і ваду” [6, с. 40].

Марыя Вайцяшонак даносіць, што ўсё ў свеце мае сваю патаемную сутнасць і прызначэнне. Піша пра тое, як важна ўсведамляць гэта, жыць асэнсавана, усведамляючы дадзены нам дар быцця. Ведаць, што гэты сэнс існуе.

У творах Марыі Вайцяшонак шмат пра Жанчыну, сутнасць жаночага: “... у жанчыны павінна быць нейкая недаткняльнасць, само па сабе, у самой яе прыродзе, тое, што дзейнічае амаль заўсёды безадмоўна” [5, с. 72]. Письменніца дзеліцца набытым, перажытым, у нечым нават балючым для Жанчыны: “...не заўважыў, што я пастарэла, я змянілася... І я не стыдаюся,

бо гэта на мне знакі нашага сумеснага жыцця, сляды бед і непаразуменняў...” [1, с. 16], “мы старэем толькі на вачах мужчын...” [1, с. 16], “кожная жанчына ад самай калыскі да самай смерці – “цяжарная”, яна вякамі стварае вакол сябе зусім інакшы сусвет” [1, с. 72].

Гераіня твораў Марыі Вайцяшонак задае рытм жыцця сям’і, прыносіць у яе гармонію. Істотнай сутнасцю жаночага ў пісьменніцы выступае здольнасць суцешыць, дапамагчы, падтрымаць, навесці парадак, урэшце. Марыя Вайцяшонак успрымае жанчыну прарочыцай, якая здольная спасцігаць вышэйшыя сферы. Усё грубае і жорсткае гераіняй Марыі Вайцяшонак адмаўляецца. Гераіня Марыі Вайцяшонак стараецца адпавядаць сваёй жаночай сутнасці. Яе спосаб мыслення – інтуіцыя, спосаб спасціжэння жыцця – суперажыванне. Ва ўсё, што яна робіць, яна імкнецца прыўносіць святло, дабрыню, і адкідваць тое, што супярэчыць гэтаму.

Творы Марыі Вайцяшонак – натуральнае спавяданне хрысціянскага: “Я не адракаюся ад самай маленькай чалавечай ролі, бо нам даецца плоцкае сэрца замест каменнага не толькі дзеля нас саміх” [1, с. 138], “абы твар павярнуў да сонца, то і малітва, абы толькі ўдалося сцішыць у душы злосць, гнеў – гэта ўжо і ёсць сувязь з Богам” [1, с. 224], “радасная істота найбліжэй да Бога” [1, с. 174]. Як ў апостала Паўла: “Заўсёды радуйцеся, за ўсё дзякуйце”. Пісьменніца сцвярджае: “Любоў дае нам вышэйшае неба, каб выпрастацца ў поўны свой рост, дае нам жыццядайнае святло, без якога не існуе нават трава” [5, с. 171].

Марыя Вайцяшонак сцвярджае веру ў лепшае ў чалавеку: “Кожнага на добрае можна павярнуць, не трэба толькі самому благому патураць”, “пэўна, вера ў Бога не можа існаваць без веры ў чалавека”. Пісьменніца вучыць успрымаць тых людзей, што вакол нас, як нам пасланых: “Мы ўсе адзін аднаму пасланья...” – адказвае прарочыцай” [1, с. 147] (апавяданне “Партрэт невядомай”). Хрысціянскасць пісьменніцы – і ў спакойным прыманні свайго лёсу (“...ніколі не блытаючы свой лёс з чужым” [2, с. 15]), у сумленнасці, шчырасці, адкрытасці: “...даць чыстай рукой, шчыра, як пакласці на ахвярнік у храме” [2, с. 16].

У сваіх апавяданнях Марыя Вайцяшонак пастаянна ўзгадвае хрысціянскія храмы, хрысціянскія святы (“Лазня, Чысты Чацвер, Вялікдзень, прыбраная хата – прывіды ўнутранага свету. Святло ад тонкага палатна ручнікоў, настольнікаў, як ад плашчаныцы” [1, с. 25]), імёны святых (найперш Францішка Асізскага), апелное да іх вопыту. Кранае ўспрыманне пісьменніцай іконы з Маткай Боскай: “Мне ж заўсёды, гледзячы на Матку Боскую, здавалася, што няма ў жыцці жанчыны такой хвіліны, такога спакою: спакой у самой сябе на плячы, спакой над дзіцем” [5, с. 70]. Творы Марыі Вайцяшонак сведчаць пра інтэнсіўнасць духоўнага жыцця пісьменніцы, яны – як дапаможнік па катэхізацыі, па хрысціянскай этыцы.

Пісьменніца не шукае таннай папулярнасці, не імкнецца быць эпатажнай. Не прымае стаўлення да літаратуры як да гульні. Творы Марыі Вайцяшонак пра тое, што зразумета, вынайджена, у рэшце рэшт, выпакутавана пісьменніцай. Вядома, што духоўны рост чалавека адбываецца праз пакуты. Марыі Вайцяшонак дадзены быў надзвычай трагічны вопыт. У сваіх інтэрв’ю пісьменніца даводзіць: “Лёс, жыццё – гэта школа, навука, ён даецца дзеля развіцця душы” [4, с. 75].

Творы Марыі Вайцяшонак кранаюць, бо яны напісаны не з разлікам на пэўную рэакцыю, чытацкую і крытыкі. Творы пісьменніцы дапамагаюць зразумець сапраўднае: любіць і берагчы тых, хто побач, паляпшаць і ўпрыгожваць свет вакол сябе, быць самім сабой, убіраць у сябе, адчуваць кожнае імгненне быцця.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Вайцяшонак, М. Кола. Апавяданні / М. Вайцяшонак. – Мінск : “Выд-ва “Про Хрысто”, 2004. – 226 с.

2 Вайцяшонак, М. Альбом для цёткі Марылі / М. Вайцяшонак. – Вільнюс, 2019. – 638 с.

3 Лихачёв, Д. С. Поэзия садов: к семантике садово-парковых стилей. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб, : Наука, 1991. – 372 с.

4 Вайцяшонак, М. Творчы партрэт // Крыніца. – 2002. – № 7–8. – С. 75–128.

5 Вайцяшонак, М. Жанчына сярод людзей: Апавяданні, нарысы. – Мінск: Маст. літ., 1993. – 174 с.

6 Вайцяшонак, М. Сад нявіннасці. Апавяданні / М. Вайцяшонак. – Мінск : “Тэхнапрынт”, 2002. – 192 с.

The article deals with the moral potential of Maria Vaiteshonok's work. It is pointed out that the writer seeks to actualize such concepts as *home, family, love, affection*. The heroine of Maria Vaiteshonok stands out by organic inner harmony and deep inner contemplation, natural confession of Christian values. The writer is given a special ability to feel and experience Genesis in its authenticity.